

UREDBA O ŠERIJATSKIM SUDOVIMA IZ 1859. GODINE I KADIJE KOTARSKOG ŠERIJATSKOG SUDA U MOSTARU

Suadin STRAŠEVIĆ

Sažetak

U ovom radu se na temelju relevantnih historijsko-pravnih izvora i literature razmatraju pitanja o reformama sudstva u Osmanskom carstvu koje započinju Hatt-i Šerifom 1839. godine, a svoj puni izraz nalaze proglašenjem Hatt-i-Humayuna 1856. godine. Hatt-i-Humayunom proglašena je građanska jednakost svih osmanskih podanika bez obzira na vjeru, jezik ili rasu. U skladu s tim je već 1859. godine donijeta Uredba o uređenju šerijatskih sudova. Ovom je uredbom nadležnost šerijatskih sudova svedena na pitanja ličnog statusa muslimana (brak, porodica i nasljeđivanje) i pitanja vakufa. Austrougarska vlast se poziva na Hatt-i-Humayun i potvrđuje Uredbu o šerijatskim sudovima i njihovoj nadležnosti. U razdoblju austrougarske uprave (1878-1918) u Bosni i Hercegovini postojali su brojni kotarski sudovi i pri njima kotarski šerijatski sudovi, među kojima i Kotarski šerijatski sud u Mostaru. U radu smo identifikovali slijedeće kadije i sudske šerijatske pripravnike Kotarskog šerijatskog suda u Mostaru: hadži hafiz Hasan Hadžiefendić, Abdulah ef. Doadžić, Naili ef. Uveis, Hilmi ef. Hatibović, Salih ef. Demirović, Salih ef. Kurahović, Hašim ef. Mahić, Mehmed ef. Ugljen, Zaim ef. Muminagić, Ibrahim ef. Lemeš, Smail Dadić, Kasim Sadiković, hafiz Asim ef. Hadžimehmedagić i Ahmet ef. Buturović.

UVOD

U ovom radu se na temelju relevantnih historijsko-pravnih izvora i literature razmatraju pitanja o reformama sudstva u Osmanskom carstvu koje započinju Hatt-i-Šerifom 1839. godine, a svoj puni izraz nalaze proglašenjem Hatt-i-Humayuna 1856. godine. Hatt-i-Humayunom proglašena je građanska jednakost svih osmanskih podanika bez obzira na vjeru, jezik ili rasu. U skladu s tim je već 1859. godine donijeta Uredba o uređenju šerijatskih sudova. Ovom je uredbom nadležnost šerijatskih sudova svedena na pitanja ličnog statusa muslimana (brak, porodica i nasljeđivanje) i stvari vakufa. U razdoblju austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini (1878-1918) postojali su brojni kotarski sudovi i pri njima kotarski šerijatski sudovi, među kojima i Kotarski šerijatski sud u Mostaru. U radu identifikujemo kadije Kotarskog šerijatskog suda u Mostaru.

HATT-I-HUMAYUN

Stoljeća su protekla a da se šerijatsko pravo nije sistematski kodificiralo. Kao osnova za pravna rješenja služila su djela muslimanskih pravnika, koja su pisana kazuistički i bez sistema. Tek se u novije doba došlo na ideju da se izrade sistematski zbornici šerijatskog prava. U Turskoj se na ovome počelo raditi nakon uvođenja reformi na osnovu «Hatti Šerifa» od 3. novembra 1839. godine ili, tačnije, od proglašenja «Hatt-i-Humayuna» od 18. februara 1856. godine.¹

Svečano proglašenje Hatt-i-Humayuna obavio je sultan početkom 1856. godine, u prisustvu velikog vezira i mnogih drugih uglednih ličnosti, među kojima grčkog (vaseljenskog) i armenskog patrijarha i jevrejskog velikog rabina (hahambaše). Ovom je poveljom proglašena jednakost svih sultanovih podanika, bez obzira na vjeru, jezik ili rasu. Hatt-i-Humayunom je proglašeno striktno pridržavanje godišnjeg budžeta, osnivanje banaka, angažiranje evropskog kapitala, kodifikacija krivičnog i trgovačkog prava, reforma zatvora, uspostavljanje mješovitih sudova, zabrana upotrebe uvredljivih epiteta i ukidanje smrtne kazne za otpadništvo od islama. Dalje se obećava unapređenje i poboljšanje rada pokrajinskih i lokalnih upravnih vijeća i proširivanje predstavničkog principa. U poslovima milleta povećat će se učešće sekularnog elementa. Vrhovno sudsko vijeće će u svoj sastav uključiti i predstavnike nemuslimana.²

U duhu novih ideja, osmanska vlada je izdala čitav niz zakona i uredba u područjima javnog i privatnog prava građana Osmanskog carstva. Novim propisima

1 Š. Sikirić, Spomenica Šerijatske sudačke škole u Sarajevu (1887-1937), Sarajevo 1937., 5-6. Pogledati: F. Karčić, E. Karić, Šerijatsko pravo u savremenim društvima, Pravni centar, Fond Otvoreno društvo BiH, Sarajevo 1998., 11.

2 M. Imamović, Historija države i prava Bosne i Hercegovine, Magistrat, Sarajevo 2001., 167.

je šerijatsko pravo na raznim područjima izmijenjeno ili ograničeno, ali na području bračnog, porodičnog i nasljednog prava, šerijatski su propisi ostali netaknuti. Sudska vlast kadija u bračnim, porodičnim i nasljednim stvarima protezala se isključivo na muslimanske podanike Osmanskog carstva, jer su nemuslimanima u spomenutim predmetima sudile njihove vjerske starješine. Strancima u Osmanskom carstvu sudili su konzularni sudovi. Reforme u zakonodavstvu su vodile reformi državne uprave. Osnove za novu organizaciju uprave i sudova dao je Vilajetski zakon 1868. godine i zakon od 30. decembra 1871. godine. Na čelu vilajeta stoji valija kao najviša vlast civilne uprave. Vilajet se dijeli na okružja, a okružja na kotare. U ovu organizaciju je uokvirena i organizacija sudova, koja se, u svojoj osnovi, dijelila na dvije grupe: 1) Šerijatski sudovi (Mehakimi šerije)-u kompetenciju ovih sudova, spadaju predmeti, za koje i nakon reformi vrijede šerijatski propisi. Svaki kotar (kaza) ima po jednog kadiju, koji u svojoj kompetenciji kao inokosni sudija sudi po propisima šerijata. Na njegove presude nema apelacije. U kompetenciju kadija spadali su predmeti bračnog, porodičnog i nasljednog prava muslimana, zatim bračni i nasljedni sporovi nemuslimana, kada stranke zatraže intervenciju kadije ili kada u obzir dolazi javni interes, vakufske stvari i razni predmeti izvanparbenog postupka. 2) Redovni sudovi (Mehakimi nizamije)-ovi su sudovi kolegijalni i dijele se na dvije kategorije: a) Trgovački sudovi (tidžaret mehakimi) i b) Redovni sudovi (mehakimi nizamije). Redovni sudovi imaju tri instancije: I. Kotarski sudovi (medžlisi deavi) u sjedištima kotara, II. Okružni sudovi (medžlisi temjiz) i III. Zemaljski sud (Divan temjiz) u Sarajevu za Bosnu i Hercegovinu, a Vrhovni sud (Divan ahkami adlije) u Carigradu za cijelo Osmansko carstvo. Kotarski sudovi imali su kadiju kao predsjednika i četvoricu izabranih prisjednika (mumejiz), koji se bira iz naroda prema broju pripadnika raznih konfesija na području toga suda. Kompetencija ovih sudova protezala se na sve građanske predmete, koji nisu spadali u kompetenciju šerijatskih, miletskih i trgovačkih sudova. U kaznenim stvarima odlučivali su ovi sudovi bez prava na apelaciju za prekršaje i sa pravom na priziv za prestupnike. Za zločine su ovi sudovi vrijedili samo kao istražne vlasti. Na presude ovih sudova stranka može apelirati po volji na okružni ili zemaljski sud u Sarajevu, ali priziv na jedan od ovih sudova isključuje pravo na drugi. Okružni sudovi su bili sastavljeni od okružnog kadije kao predsjednika kao i kod kotarskih sudova. Ovi sudovi su bili prvostepeni, a ujedno vrijede kao kotarski sudovi za centralni kotar svoga okružja. Okružni sudovi su druga instancija za sve civilne presude kotarskih sudova, za koje postoji mogućnost apelacije, a u kaznenim predmetima za presude kotarskih sudova, koje se odnose na prestupnike. Zemaljski sud bio je sastavljen od predsjednika i šestorice, od naroda biranih, predstavnika, od kojih su trojica obično bli

muslimani. Ovaj je sud bio druga instanca za presude kotarskih sudova, ukoliko stranke nisu apelirale na okružni sud, zatim za presude okružnih kao kotarskih sudova i konačno za krivične predmete okružnih sudova, koji su morali s ureda podastrijeti zemaljskom sudu sva akta, koja se odnose na zločinstva. Predsjednika suda imenuje šejhul islam i on nadzire šerijatske sudove u zemlji. Treća je instancija vrhovni sud u Carigradu. Ovakvo je stanje sudstva zatekla i Austrougarska.³

Uspostavljena je nova upravna organizacija koja je u velikoj mjeri sličila na francuski upravni sistem.⁴ Tadašnji sultan Abdul Aziz je prvi sultan koji je 1867. godine posjetio Pariz, London i Beč. Međutim, postepeno su nailazili događaji koji će Bosnu i Hercegovinu dovesti u neposrednu vezu sa evropskim ambijentom.

UREDBA O ŠERIJATSKIM SUDOVIMA

Uporedo sa uvođenjem nove upravne organizacije pristupilo se i reformi tradicionalnog šerijatskog sudstva.⁵ Ta reforma je proisticala iz Hatt-i-Humayuna kojim je proglašena građanska jednakost svih osmanlijskih podanika bez obzira na vjeru, jezik ili rasu. U skladu s tim je već 1859. godine donijeta Uredba o uređenju šerijatskih sudova. Ovom je uredbom nadležnost šerijatskih sudova svedena na pitanja ličnog statusa muslimana (brak, porodica i nasljeđivanje) i stvari vakufa.⁶

Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu poziva se na Hatt-i-Humayun, i u tom smislu, 2. maja 1881. godine izdaje okružnicu broj 132 u pitanjima kaznene vlasti šerijatskih sudaca i općinskih načelnika usljed vjerskih postupaka. Zbog važnosti ove Naredbe, koja, u stanovitom smislu, potvrđuje pravni kontinuitet, donosimo autentičan tekst u kojem stoji sljedeće:

«Da se odkloni svaka nejasnoća koli glede vlasti, toli i glede opsega kaznene moći ustupljene muhamedanskim zvaničnikom ili velmožam prema vjerskim ustanovam ili usljed običaja, priobćuje se ovim na temelju naredbe vi-

sokog c. i kr. zajedničkoga ministarstva od 11. aprila t. g., broj 1868./B. H. III., da samo kadiji i obćinskomu načelniku pristoji pravo kazniti prestupke proti vjerozakonskim propisom po smislu postojećih šerijatskih zakona, te se ovim i nadalje ostavlja primjetbom, da se ta kaznena vlast ima kretati u medjah privinute ustanove iz Hatt-i-Humayuna od. 1. dekadje mjeseca džemasiulachira 1277. destur I. svezak, str. 11., te da se ne može dosuditi ni tjelesna kazna, niti zatvor, koj se također ima smatrati tjelesnom kaznom. Ta okružna naredba ide na Vrhovni sud, na sve okružne sudove i okružne oblasti, kotarske oblasti i šerijatske sudove I. i II. molbe na strogo ravnjanje za buduće, tim dodatkom, da se gore rečena kaznena vlast u svih prigoda, gdje bi se prekoračaj mogao uzeti kažnjivim činom, ima suditi shodno djelokrugu i obsegu naznačenu u ovoj oružnoj naredbi. Prilog; jedna stavka iz Hatt-i-Humayuna (od 18. februara 1856.): "U svih prilika, pače i u uzah posvema dokidaju se i zabranjuju sve tjelesne kazne osim onih, koje su naznačene u disciplinarnim propisih (u turskom izvoru stoji nisamati insibatiji-disciplinarni propisi) izdanih po mojoj carskoj vladi, koji u obće obsižu koli kaznene toli redarstvene propise, zatim svaki postupak, koj se smatra mučenjem ili mrcvarenjem. Svaki se prestupak u tom pogledu najstrožije zabranjuje, i osim toga će oni organi, koji takova šta odrede, kao i oni koji ovrše ukoriti i po kaznenih zakonih kazniti".⁷

Nadalje, u Naredbi broj 133 određuju se putne dnevnicke za rad šerijatskih sudaca izvan sudnice. Austrougarska vlast se poziva na Hatt-i-Humayun i potvrđuje Uredbu o šerijatskim sudovima i njihovoj nadležnosti.⁸

MEDŽELA

(Osmanski građanski zakonik)

U duhu novih ideja, osmanska vlada je izdala čitav niz zakona i uredaba. Te se nove ustanove prozvaše općim imenom Tenzimati hajrije (korisne uredbe). Novi propisi na području unutarnje uprave, financija i sudstva izdavana su u posebnoj zbirci zakona i naredaba koja se zvala Destur. Tom prilikom je obrazovana naročita komisija od učenjaka i dostojanstvenika, koja je imala zadatak da propise šerijatskog građanskog prava sredi na modernoj osnovi.

Najznačajnija novina koju je medžela uvela u šerijatsku praksu bila je njena evropska forma (podjela na paragrafe, poglavlja i knjige), i okolnost da je određeni sadržaj šerijatskog prava aktom državnog organa zadobio status općeg prava na određenom teritoriju. Prvi puta

3 Š. Sikirić, 8-9. Vidjeti: F. Karčić, Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918-1941., Fakultet islamskih nauka, IC El-Kalem, drugo neizmijenjeno izdanje, Sarajevo 2005., 21-26.

4 U Osmanskom Carstvu nakon donošenja Hatt-i-Humayna 18.02.1856. godine, osnovani su građanski sudovi za rješavanje sporova između muslimana i nemuslimana i između nemuslimana različitih vjera. Nakon toga su donešeni moderni zakonici za trgovačko, pomorsko, krivično i krivično-procesno pravo. Recipirano je u najvećoj mjeri francusko zakonodavstvo, mada su i italijanske kodifikacije bile konsultovane. Pogledati: F. Karčić, «Stanje šerijatskopravne nauke i prakse u 19. i prvoj polovini 20. vijeka», str. 137-147., Glasnik II, Vrhovno Islamsko starješinstvo za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1985., 138.

5 O ranoj organizaciji šerijatskog sudstva u Osmanskom carstvu pogledati: M. Handžić, «Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti», El-Hidaje, god. IV., Sarajevo 1940/41., 83-86. O krivičnom osmanlijskom pravu, prije ere tanzimata, pogledati: A. Sućeska, «Neke osobnosti krivičnog prava u jugoslovenskim zemljama za vrijeme Turaka», Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XIX., Sarajevo 1971., str. 243-251.

6 M. Imamović, 174.

7 Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1881., Tisak zemaljske tiskare, Sarajevo 1881., 132-133.

8 O primjeni šerijatskog prava u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave vidjeti: E. Durmišević, «Primjena šerijatskog prava u Bosni i Hercegovini u vrijeme austro-ugarske uprave (1878-1918)», Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu XLVIII/2005., Sarajevo 2005., 95-128.

u historiji islamskog prava došlo je do pojave službene kodifikacije.⁹

Medžela je i poslije propasti Osmanskog carstva ostala u upotrebi u Turskoj do 1926. godine, kada je zamijenjena novim, sekularnim kodeksom građanskog prava. Taj novi Turski građanski zakonik predstavlja recepciju švicarskog građanskog zakonika iz 1907. godine, pa je kao takav radikalno prekinuo sa tradicijom šerijatskog prava. U Bosni i Hercegovini medžela je primjenjivana u postupku pred šerijatskim sudovima sve do njihovog ukidanja 1946. godine.

MOSTARSKE KADIJE (1896-1916)

Godine 1896. u Kotarskom šerijatskom sudu u Mostaru šerijatske sudije (kadije) bile su: hadži hafiz Hasan Hadžiefendić i Abdulah ef. Doadžić.¹⁰

Godine 1898., Naili ef. Uveis i Abdulah Doadžić.¹¹ Godine 1901., Naili ef. Uveis, Hilmi ef. Hatibović, Salih ef. Demirović sudski šerijatski pripravnik i Salih ef. Kurašević pripravnik.¹²

Godine 1904., Naili ef. Uveis i Hašim ef. Mahić.¹³

Godine 1905., Naili ef. Uveys i Mehmed ef. Ugljen.¹⁴

Godine 1906. u Kotarskom šerijatskom sudu u Mostaru nalazimo iste kadije kao i 1905. godine.¹⁵

Godine 1908., kadija je Zaim ef. Muminagić.¹⁶

Godine 1909. nalazimo slijedeće kadije: Uveis ef. Naili i Mehmed ef. Ugljen.¹⁷

Godine 1911. u Kotarskom šerijatskom sudu u Mostaru nalazimo slijedeće kadije: Ibrahim ef. Lemeš, Smail Dadić, Kasim Sadiković pripravnik, hafiz Asim Hadžimehmedagić pripravnik i Ahmet Buturović pripravnik.¹⁸

Godine 1912. u Kotarskom šerijatskom sudu u Mo-

9 F. Karčić, Društveno pravni aspekt islamskog reformizma, Pokret za reformu šerijatskog prava i njegov odjek u Jugoslaviji u prvoj polovini XX vijeka, Islamski teološki fakultet Sarajevo, Sarajevo 1990., 55.

10 Bošnjak, kalendar za prijestupnu godinu 1896., četrnaesta godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1896, 77.

11 *Bosnicher Bote, für Bosnien Hercegovina, 1898., redigirt von Adolf Walny, In Comission bei der k. u. k. hof-Buchdruckerei und hof-Verlags-Buchhandlung Carl Fromme in Wien, Wien 1898, 91.*

12 *Bosnicher Bote (Bosanski glasnik), Universal-hand und adressbuch für Bosnien-Hercegovina, 1901., redigirt von Adolf Walny, In Comission bei der k. u. k. hof-Buchdruckerei und hof-Verlags-Buchhandlung Carl Fromme in Wien, Sarajevo 1901, 101.*

13 Bošnjak, kalendar za prijestupnu 1904. godinu, dvadesetdruga godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1903, 18.

14 Bošnjak, kalendar za prostu godinu 1905., dvadesettreća godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1904, 18.

15 Bošnjak, kalendar za prostu godinu 1906., dvadesetčetvrta godine, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1905, 19.

16 Bošnjak, kalendar za prijestupnu godinu 1908. dvadesetšesta godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1907, 28.

17 Bošnjak, kalendar za prostu godinu 1909. dvadesetsedma godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1908, 29.

18 *Bosnicher Bote (Bosanski glasnik) Universal-hand-und adressbuch für Bosnien-Hercegovina, 1911., petnaesta godina, Druck der Kaiserl. Konigl. Hof-und staatsdruckerei in Wien, Sarajevo 1911, 103.*

staru kadije su bile: Ibrahim ef. Lemeš, Smail ef. Dadić, Kasim ef. Sadiković pripravnik na dopustu, hafiz Asim ef. Hadžimehmedagić pripravnik i Ahmet ef. Buturović pripravnik.¹⁹

Godine 1914. kadije Kotarskog šerijatskog suda u Mostaru bile su: Ibrahim ef. Lemeš, Smail ef. Dadić i Ahmet ef. Buturović pripravnik.²⁰

Godine 1916. Ibrahim ef. Lemeš i Smail ef. Dadić.²¹

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Stoljeća su protekla a da se šerijatsko pravo nije sistematski kodificiralo. Kao osnova za pravna rješenja služila su djela muslimanskih pravnika, koja su pisana kazuistički i bez sistema. Tek se u novije doba došlo na ideju da se izrade sistematski zbornici šerijatskog prava. U Turskoj se na ovome počelo raditi nakon uvođenja reformi na osnovu «Hatti Šerifa» od 3. novembra 1839. godine ili, tačnije, od proglašenja «Hatt-i-Humayuna» od 18. februara 1856. godine.

Svečano proglašenje Hatt-i-Humayuna obavio je sultan početkom 1856. godine, u prisustvu velikog vezira i mnogih drugih uglednih ličnosti, među kojima grčkog (vaseljenskog) i armenskog patrijarha i jevrejskog velikog rabina (hahambaše). Ovom je poveljom proglašena jednakost svih sultanovih podanika, bez obzira na vjeru, jezik ili rasu. Hatt-i-Humayunom je proglašeno striktno pridržavanje godišnjeg budžeta, osnivanje banaka, angažiranje evropskog kapitala, kodifikacija krivičnog i trgovačkog prava, reforma zatvora, uspostavljanje mješovitih sudova, zabrana upotrebe uvredljivih epiteta i ukidanje smrtno kazne za otpadništvo od islama. Dalje se obećava unapređenje i poboljšanje rada pokrajinskih i lokalnih upravnih vijeća i proširivanje predstavničkog principa. U poslovima milleta povećat će se učešće sekularnog elementa. Vrhovno sudsko vijeće će u svoj sastav uključiti predstavnike i nemuslimana.

U duhu novih ideja, osmanska vlada je izdala čitav niz zakona i uredaba u područjima javnog i privatnog prava građana Osmanskog carstva. Novim propisima je šerijatsko pravo na raznim područjima izmijenjeno ili ograničeno, ali na području bračnog, porodičnog i nasljednog prava, šerijatski su propisi ostali netaknuti. Sudska vlast kadija u bračnim, porodičnim i nasljednim stvarima protezala se isključivo na muslimanske podanike Osmanskog carstva.

19 Bosanski glasnik, Opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu, 1912., šesnaesta godina, U komisijonalnoj nakladi c. kr. dvorske i državne štamparije u Beču, Sarajevo 1912, 163.

20 Bosanski glasnik, Opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu, 1914., osamnaesta godina, U komisijonalnoj nakladi c. kr. dvorske i državne štamparije u Beču, Sarajevo 1914, 168.

21 *Hof-staats-handbuch der Osterreichisch-ungarischen monarchie, für das jahr 1916., XLII., Druck und Verlag der k. k. Hof-und staatsdruckerei, Wien 1916, 1268.*

Uporedo sa uvođenjem nove upravne organizacije pristupilo se i reformi tradicionalnog šerijatskog sudstva. Ta reforma je proisticala iz Hatt-i-Humayuna kojim je proglašena građanska jednakost svih osmanskih podanika bez obzira na vjeru, jezik ili rasu. U skladu s tim je već 1859. godine donijeta Uredba o uređenju šerijatskih sudova. Ovom je uredbom nadležnost šerijatskih sudova svedena na pitanja ličnog statusa muslimana (brak, porodica i nasljeđivanje) i stvari vakufa.

U duhu novih ideja, osmanska vlada je izdala čitav niz zakona i uredaba. Te se nove ustanove prozvaše općim imenom Tenzimati hajrije (korisne uredbe). Novi propisi na području unutarnje uprave, financija i sudstva izdavana su u posebnoj zbirci zakona i naredaba koja se zvala Destur. Tom prilikom je obrazovana posebna komisija od učenjaka i dostojanstvenika, koja je imala zadatak da propise šerijatskog građanskog prava sredi na modernoj osnovi. Najznačajnija novina koju je međžela uvela u šerijatsku praksu bila je njena evropska forma (podjela na paragrafe, poglavlja i knjige), i okolnost da je određeni sadržaj šerijatskog prava aktom državnog organa zadobio status općeg prava na određenom teritoriju. Prvi puta u historiji islamskog prava došlo je do pojave službene kodifikacije. U Bosni i Hercegovini međžela je primjenjivana u postupku pred šerijatskim sudovima sve do njihovog ukidanja 1946. godine.

U razdoblju austrougarske uprave (1878-1918) u Bosni i Hercegovini postojali su brojni kotarski sudovi i pri njima kotarski šerijatski sudovi, među kojima i Kotarski šerijatski sud u Mostaru. U radu smo identifikovali slijedeće kadije i (kadijske) sudske šerijatske pripravnike Kotarskog šerijatskog suda u Mostaru: hadži hafiz Hasan Hadžiefendić, Abdulah ef. Doadžić, Naili ef. Uveis, Hilmi ef. Hatibović, Salih ef. Demirović, Salih ef. Kurahović, Hašim ef. Mahić, Mehmed ef. Ugljen, Zaim ef. Mumina-gić, Ibrahim ef. Lemeš, Smail Dadić, Kasim Sadiković, hafiz Asim ef. Hadžimehmedagić i Ahmet ef. Buturović.

BIBLIOGRAFIJA

Zbornici zakona i naredaba za B i H

- Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1881., Tisak zemaljske tiskare, Sarajevo 1881.

Posebna izdanja

- Bošnjak, kalendar za prijestupnu godinu 1896., četrnaesta godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1896.;
- *Bosnicher Bote, fur Bosnien Hercegovina, 1898., redigirt von Adolf Walny, In Comission bei der k. u. k. hof-Buchdruckerei und hof-Verlags-Buchhandlung Carl Fromme in Wien, Wien 1898.;*
- *Bosnicher Bote* (Bosanski glasnik), *Universalhand und adressbuch fur Bosnien-Hercegovina, 1901., redigirt von Adolf Walny, In Comission bei der k. u. k. hof-Buchdruckerei und hof-Verlags-Buchhandlung Carl Fromme in Wien, Sarajevo 1901.;*
- Bošnjak, kalendar za prijestupnu 1904. godinu, dvadesetdruga godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1903.;
- Bošnjak, kalendar za prostu godinu 1905., dvadesettréca godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1904.;
- Bošnjak, kalendar za prostu godinu 1906., dvadesetčetvrtá godine, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1905.;
- Bošnjak, kalendar za prijestupnu godinu 1908. dvadesetšesta godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1907.;
- Bošnjak, kalendar za prostu godinu 1909. dvadesetsedma godina, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1908.;
- *Bosnicher Bote* (Bosanski glasnik) *Universalhand-und adreszbuch fur Bosnien-Hercegovina, 1911., petnaesta godina, Druck der Kaiserl. Konigl. Hof-und staatsdruckerei in Wien, Sarajevo 1911.;*
- Bosanski glasnik, Opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu, 1912., šesnaesta godina, U komisijonalnoj nakladi c. kr. dvorske i državne štamparije u Beču, Sarajevo 1912.;
- Bosanski glasnik, Opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu, 1914., osamnaesta godina, U komisijonalnoj nakladi c. kr. dvorske i državne štamparije u Beču, Sarajevo 1914., i
- *Hof-staats-handbuch der Osterreichisch-ungarischen monarchie, fur das jahr 1916., XLII., Druck und Verlag der k. k. Hof-und staatsdruckerei, Wien 1916, 1268.*

Knjige

- Imamović, Mustafa, *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo 2001.;
- Karčić, Fikret, Karić, Enes, *Šerijatsko pravo u savremenim društvima*, Pravni centar, Fond Otvoreno društvo BiH, Sarajevo 1998.;
- Karčić, Fikret, *Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918-1941.*, Fakultet islamskih nauka, IC El-Kalem, drugo neizmijenjeno izdanje, Sarajevo 2005.;
- Karčić, Fikret, *Društveno pravni aspekt islamskog reformizma, Pokret za reformu šerijatskog prava i njegov odjek u Jugoslaviji u prvoj polovini XX vijeka*, Islamski teološki fakultet Sarajevo, Sarajevo 1990., i
- Sikirić, Šaćir, *Spomenica Šerijatske sudačke škole u Sarajevu (1887-1937)*, Sarajevo 1937.

Članci, rasprave

- Durmišević, Enes, «Primjena šerijatskog prava u Bosni i Hercegovini u vrijeme austro-ugarske uprave (1878-1918)», *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu XLVIII/2005.*, Sarajevo 2005., 95-128.;
- Handžić, Mehmed, «Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti», *El-Hidaje*, god. IV., Sarajevo 1940/41., 83-86.;
- Karčić, Fikret, «Stanje šerijatskoppravne nauke i prakse u 19. i prvoj polovini 20. vijeka», *Glasnik II, Vrhovno Islamsko starješinstvo za Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo 1985., 137-147., i
- Sućeska, Avdo, «Neke osobnosti krivičnog prava u jugoslovenskim zemljama za vrijeme Turaka», *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XIX.*, Sarajevo 1971., 243-251.

Summary

THE REGULATION FOR THE SHARIA COURTS OF 1859 AND THE DISTRICT QADIS OF THE SHRIA COURT IN MOSTAR

Suadin Strasevic

Based upon relevant historical legal sources and accounts, this article reflects issues of the court reforms in the Ottoman era, that began with the Hatti Sharif in 1839 and are fully articulated in 1856 in Hatti Humayun. Hatti Humayun proclaims the equality of all the subjects of the Empire regardless of their faith, language or race. Subsequently, in 1859 the Regulation for the Sharia Courts was brought. This regulation brings the jurisdiction of the Sharia court down to the private issues of Muslims (marriage, family and inheritance) and the affairs of waqf. Austro-Hungarian government refers to the Hatti Humayun and verifies the Regulation for the Sharia Courts and their authority. Numerous district courts and with them district Sharia courts existed in the period of the Austro-Hungarian rule (1878-1918). Amongst these was the District Sharia Court of Mostar. In this article we presented profiles of following qadis and district sharia court interneers in Mostar: Hajji Hafiz Hasan Hadziefendic, Abdullah ef. Doadzic, Naili ef. Uveis, Hilmi Ef. Hatibovic, Salih Ef. Demirovic, Salih Ef. Kurahovic, Hasim Ef. Mahic, Mehmed ef. Ugljen, Zaim ef. Muminagic, Ibrahim ef. Lemes, Smail Dadic, Kasim Sadikovic, Hafiz Asim ef. Hadzimehmedagic and Ahmet ef. Buturovic.

الموجز

القرار بشأن المحاكم الشرعية لعام ١٨٥٩ وقضاة المحكمة الشرعية في قضاء موستار

سعودين ستارشيفيتش

يناقش هذا العمل - بناء على المراجع والمصادر التاريخية القضائية الموثوقة - المسائل المتعلقة بإصلاح القضاء في الإمبراطورية العثمانية. والتي بدأت بـ "خط شريف" لعام ١٨٣٩. وبلغت ذروتها بـ "خط همايون" لعام ١٨٥٦. واشتمل الأخير على إعلان المساواة المدنية بين كافة رعايا الدولة العثمانية بغض النظر عن الدين أو اللغة أو العرق. وبناء على ذلك صدر في عام ١٨٥٩ القرار بتنظيم المحاكم الشرعية. الذي اختزل صلاحية المحاكم الشرعية على قضايا الأحوال المدنية للمسلمين (الزواج والأسرة والإرث) وشؤون الأوقاف. ثم جاءت السلطات النمساوية الهنغارية فاستندت إلى "خط همايون" وأثبتت قرار المحاكم الشرعية واختصاصاتها. وقد عرفت البوسنة والهرسك إبان الحكم النمساوي الهنغاري (١٨٧٨ - ١٩١٨) عددا كبيرا من محاكم الأفضية وضمنها المحاكم الشرعية. ومنها المحكمة الشرعية في قضاء موستار. وقد تعرفنا في هذا البحث على القضاة والمبتدئين في المحكمة الشرعية بقضاء موستار: الحاج المحافظ حسن حاجيأفنديتش. عبد الله أفندي دواجيتش. نائلي أفندي أويس. حلمي أفندي خطيبوفيتش. صالح أفندي دميروفيتش. صالح أفندي كوراهوفيتش. هاشم أفندي ماهيتش. محمد أفندي أوغلين. زعيم أفندي موميناغيتش. إبراهيم أفندي لمش. إسماعيل داديتش. قاسم صادقوفيتش. المحافظ عاصم أفندي حاجيمحمدأغيتش. أحمد أفندي بوتوروفيتش.